

zal bereiden, is
i, maar in aan-
i in volgend
mensch, zooals

, zou dan het
n, Heere Jezus,

or Zijn komst,
erwinnend den
anks alles, wat
end: de verlos-

M. Vr.

EVEN

an Dale.

Weekblad" ver-
edenis wij liefst
ouden er zelfs
lien de redactie
er zichzelf had
an heeft, is het
iets moeten ant-

punt gemakke-
stateert het or-
llerwonderlijkst
lat ziet men on-
bedoeld orgaan

an Dale, woor-
em zeggen, wat

geen zóó groote
of op zijne wijs.
de Redactie nu
genomen, wan-
verhaspelt. Zij
ar redacteuren
indere redactie-
als onjuist-
neemt dan dat
heel woord der
elijk blijft.

enen redacteur
n Tazelaar vol-
uit de redactie
zouden treden"
dat het... ge-
en ze dan tot

eerst Van Dale
„uittreden"
er vereeniging".
en Waterink en
atie-redactie.
i volgens mijn

vaar. En is dus
gegeven. En is
onderzoek naar
angingen, weg-
naar element in
lieke geschiede-
verre toeschou-
. En „in eigen
atief bevorderd.
k den anderen
lers wel reden
ee tendentieuze
adigden van dit
reeds publiek
engewezen. Een
p „uittreden" te
likeltje zichzelf

K. S.

4. (L)

e hand van de
an 1909, 1920
doen omtrent
sche volk over
n" en ook om-
tot hen, die bij
odsdienstige ge-
zijn de „onker-
rstaan worden
rk gaan", maar
geen dooplid -
enstige gemeen-

r de beteken-
te behandelen,
hierover in zijn
kheid in Neder-
gen. De tegen-
it den aard der
vig—ongeloovig-
menschen, die de
niet zoo veron-
ofdzak slechts

diegenen uit de kerk zijn getreden, die eigenlijk niet meer tot de kerk behoorden, die slechts een zeer zwakken uitwendigen band met de kerk hadden. De onkerkelijkheid was dus vroeger veel groter, dan het „cijfer" deed vermoeden, de statistiek heeft haar echter pas nu kunnen vaststellen, omdat de menschen eindelijk „kleur bekenden".

In die opmerking zit wat waars, we kunnen haar echter niet geheel deelen. Iedere plaatselijke geschiedenis van een kerk vermeldt talrijke namen van gezinnen, waarvan de leden eenige tientallen jaren geleden tot de trouwe kerkgangers behoorden, maar waarvan de afstammelingen den band met de kerk hebben verbroken.

We geven nu de cijfers van de verschillende provincien en van het Rijk. Ze zijn meest tot op „tiende procenten" afgerond. Het is van belang om ook de cijfers te geven van het Rijk zonder Noord-Brabant en Limburg, omdat dan een belangrijke constante factor is uitgeschakeld en de variaties daardoor duidelijker aan het licht treden.

We hebben ons beperkt tot de Ned. Herv. Kerk, de Geref. Kerk, de Roomsche Katholieke Kerk en de „Onkerkelijke groep". De „leden" van deze vier groepen vormen ongeveer 93 % van de bevolking.

De volgorde van de provincies is dezelfde die in de publicaties van de volkstellingen, uitgegeven door het „Centraal Bureau voor de Statistiek", voorkomt. Aan die publicaties zijn alle gegevens ontleend.

De hieronder vermelde getallen geven aan hoeveel procent van de bevolking, in een provincie of in het Rijk, tot een bepaalde kerkelijke groep behoort.

Noord-Brabant.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	8.2 %	2.2 %	88.8 %	0.31 %
1920	7.8	1.9	89.1	0.43
1930	7.4	1.9	88.6	1.1
Gelderland.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	53.1 %	5.9 %	35.3 %	1.84 %
1920	51.5	5.9	36.1	2.7
1930	47.3	5.9	36.6	6.1
Zuid-Holland.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	53.9 %	9.5 %	24 %	5.3 %
1920	50.6	9.6	24	8.4
1930	43.41	9.35	23.8	16.51
Noord-Holland.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	40 %	5.9 %	27.7 %	9.2 %
1920	34.3	5.9	27.2	17
1930	25.71	5.4	27.2	28.51
Zeeland.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	54.1 %	11.3 %	25.5 %	2.2 %
1920	52.8	11.3	25.7	2.8
1930	48.2	11.4	25.1	6.3
Utrecht.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	51.2 %	9 %	32.1 %	2.35 %
1920	47.7	8.7	31.8	5.5
1930	41.5	8.8	31	11.6
Friesland.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	53.6 %	20.2 %	7 %	11.8 %
1920	52.3	20.7	7	13
1930	41.91	21.6	7	23.21
Overijssel.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	55.5 %	9.2 %	26.7 %	3.3 %
1920	53.1	9.2	27.6	4.8
1930	45.1	9.4	28.4	11.6
Groningen.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	60.3 %	18.2 %	6.2 %	8.7 %
1920	58	18.4	5.7	11.3
1930	48.11	18.9	5.4	21.61
Drenthe.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	72.2 %	13.3 %	6.1 %	3.6 %
1920	70	14.5	6.2	4.6
1930	63.75	14.3	6.1	11.3
Limburg.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	1.15 %	0.1 %	97.6 %	0.15 %
1920	3	0.4	94.6	0.6
1930	2.9	0.45	93.45	1
Rijk der Nederlanden.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	44.1 %	8.4 %	35.1 %	5 %
1920	41.2	8.3	35.6	7.8
1930	34.41	8	36.41	14.41
Rijk zonder N.-B. en Limburg.				
	Ned. Herv.	Geref.	R.-K.	Onkerk.
1909	51.7 %	10 %	24 %	5.9 %
1920	48.4	9.8	24.1	9.3
1930	40.851	9.5	24.35	17.41

De gegeven cijfers behoeven weinig commentaar. De stijging van het percentage onkerkelijken komt overeen met de daling van het percentage der Ned. Hervormden. Het getal 17.4, het percentage onkerkelijken in negen provincies, spreekt voor zich zelf.

In de provincie Noord-Holland is in 1930 het aantal onkerkelijken groter dan het aantal „leden" van eenig kerkgenootschap. Dat komt

in geen enkele andere provincie voor. Overal elders is het percentage onkerkelijken kleiner dan dat van de Ned. Herv. en, behalve in de Noordelijke provincies, ook kleiner dan dat van de R.-K.

We nemen verder een geringe daling waar van het percentage der Gereformeerden. In „De Reformatie" van 17 Mei j.l. heeft Dr Hagenbeek reeds duidelijk gemaakt, dat de achteruitgang in werkelijkheid groter is. ¹⁾ We moeten ook rekening houden met het geboortecijfer. Het percentage der Roomsche Katholieken is stijgende.

De invloed der groote steden is in Noord-Holland en Zuid-Holland zeer groot; we hopen dat nog nader aan te toonen.

Uit de gegeven cijfers blijkt echter nog niet voldoende, hoe groot de verschuivingen zijn. Die verschuivingen worden pas goed duidelijk, wanneer we hebben uitgerekend hoe de verdeling is in de verschillende „geboorteperiodes". Voor zoover we kunnen nagaan is dat nog niet geschied en juist die cijfers zijn van het aller-grootste belang.

Daarover een volgend keer.

A.

B. t. B.

¹⁾ Het daar gegeven cijfer van de Gereformeerden in Groningen komt niet overeen met de gegevens van de volkstelling van 1930.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

Alle correspondentie voor deze rubriek rechtstreeks te zenden aan De D. v. Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.

Nog eens: „De Noodleugen".

Terwille van de belangstelling, die dit onderwerp onder de lezers vindt, schrijf ik nog éénmaal over „De noodleugen", maar daarmee is dan, voorloopig althans, dit „debat" gesloten. Er liggen zoo veel andere vragen te wachten.

Eerst een paar opmerkingen, die den aard van deze rubriek, in het algemeen, raken.

Een der corresponderende broeders schreef mij: „Als Vragenbus-redacteur hebt u een zeer zware taak, maar ik moet u zeer tot voorzichtigheid opwekken, waar alles uit een theoretisch oogpunt wordt behandeld".

In datzelfde schrijven kwam ook deze zin voor: „Daarbij komt het groote verschil, dat er dikwijls is tusschen de menschen en omstandigheden onderling".

Hoe geheel anders is het leven, opvoeding, kennis, werkring, moeilijkheden, enz. van b.v. een dominee en een werkmans, of een winkelier of landbouwer of onderwijzer b.v. Hoe zullen ze elkaar verstaan; niet gemakkelijk dunkt me. De één wordt in practische, de andere weer in theoretische richting gedreven."

De gedachte van dezen broeder schijnt te zijn, dat bij de beantwoording van een vraag naar wat de wet des Heeren van ons eischt rekening moet worden gehouden niet alléén met de theorie, maar ook met de practijk.

Dat nu ontken ik ten eenenmale. Hoe zwaar de vervulling van een eisch Gods in de practijk ook moge zijn, nooit mag die moeilijkheid invloed hebben op, laat ik het zoo eens zeggen, de exegese van Gods gebod. De eisch Gods is absoluut en nooit mag ik die, uit welke practische overweging ook, relatief maken.

Natuurlijk moet ik als mensch mij er voor hoeden, dat ik iemand, die tot zonde komt, doordat de vervulling van Gods wet hem voor groote moeilijkheden plaatste, hard en uit de hoogte zou beoordeelen.

Maar hoezeer ik ook als mensch mij moet indenken in zijn moeilijkheden, nooit mag dat invloed hebben op de beantwoording van de vraag of zijn daad, gemeten aan de norm van Gods wet, goed of kwaad was.

Nooit mag de theorie zich richten naar de practijk; maar de practijk moet zich laten leiden door de theorie, d.i. de eerlijke verklaring van Gods gebod. Zoodra we daarvan afwijken, is de grondslag onder het ethische leven weggegraven.

Een tweede ding. Dezelfde schrijver zegt: „Dat heeft er mij dan ook altijd van teruggehouden vragen te stellen, omreden wanneer al de omstandigheden, maar dan ook alle, worden medegeld, er een antwoord zou moeten komen, dat toch weer niet zomaar in een blad, dat met de publieke opinie rekening moet houden, kan worden geplaatst. Dus wordt in het ééne geval mijn vraag onbevredigend beantwoord, of anders komt er oppositie van de zijde der lezers, die allicht schrijver en blad als ongereformeerd gaan bezien".

Laat ik in dit opzicht dezen broeder geruststellen; als Gods Woord mij, kennende alle omstandigheden, dwingen zou een antwoord te geven, dat lijnrecht inging tegen de publieke opinie, dan zou ik nochtans niet vreezen dat antwoord te geven. Ook geloof ik, dat als het duidelijk kon worden gemaakt, dat het gezegde naar Gods Woord

was, de publieke opinie, onder ons, zich daarvoor ook zeer wel zou buigen en dat niet met een: „dat is ongereformeerd" zou veroordeelen.

Daarop kan deze broeder wel gerust zijn. Maar, vergis ik mij niet, dan moet hijzelf voor een ander gevaar zich in acht nemen.

Ik krijg zoo den indruk, dat, als hij niet gelijk krijgt, hij geneigd is te denken: „Daar heb je 't al weer, de redacteur zou mij wel een ander antwoord gegeven hebben, als hij maar had gedurfd; maar hij waagt het niet, tegen de publieke opinie op te komen". Maar dat is een absoluut verkeerde houding. Hij moet gelooven, en, wat mij betreft, mag hij dat gerust gelooven, dat niet de vrees voor de publieke opinie het antwoord in de pen geeft, maar enkel de overtuiging, dat het zóó door Gods Woord geleerd wordt.

En nu ter zake. Bovengenoemde broeder schrijft: „Zoo b.v. de noodleugen. Prof. Geesink schreef in „Van 's Heeren Ordinantien", dat alle Gereformeerde theologen deze afgekeurd en als zonde beschouwd hadden. Twee hebben hier een uitzondering gemaakt, schrijft hij; den naam van deze noemt hij ook, geloof ik, maar hij kiest maar de zijde van de velen, die twee zullen dus ongelijk hebben gehad. Dit is echter geen oplossing van de moeilijkheid."

Antwoord. Inderdaad, als Prof. Geesink niet anders deed, dan zich eenvoudig bij de meerderheid aansluiten, dan zou de zaak daarmee niet zijn opgelost. Maar zóó is het niet. In een uitvoerig hoofdstuk neemt Prof. Geesink alle argumenten onder de loupe, bij het licht van Gods Woord en zóó komt hij tot de verwerping van de noodleugen. Dat is heel wat anders, dan dat hij zich maar zóó bij de meerderheid zou hebben aangesloten. Eerst bestrijdt hij het argument: „De noodleugen gebeurt met een goed doel"; en hij belooft met verwijzing naar Job 13:7 en 8, dat nooit 'het doel de middelen heiligt en dus ook niet aan de leugen haar zondig karakter kan ontnemen.

In de tweede plaats behandelt hij de redeneering, dat men door een noodleugen te doen, met een kleiner kwaad een groter kwaad voorkomt.

Dit argument, zegt hij, gaat niet op, want de regel „van twee kwaden moet men het kleinste kiezen" gaat alléén op bij „natuurlijk" kwaad: Als ik kiezen moet tusschen schipbreuk en de lading overboord werpen, dan is het verstandig om het laatste te kiezen, wijl dat de kleinste ramp is; maar zoo mag men niet doen bij zedelijk kwaad.

Als het gaat om zedelijk kwaad, is het niet aan den mensch om uit te maken wat groter of kleiner is. Ook de kleinste zonde is vergrijp tegen Gods Majesteit.

Wie een lichtere zonde begaat om een zwaardere te vermijden, zondigt dubbel. Wie, om geen zwaardere zonde te bedrijven, liegt, zondigt, en doordat hij onwaarheid spreekt, met het doel om zijn naaste te bedriegen, en doordat hij liegen, niettegenstaande God het verbiedt, licht acht.

Natuurlijk mag men, naar den regel: „van twee kwaden het kleinste kiezen", nooit door een leugen trachten natuurlijk kwaad (dood, gevangenschap) af te wenden; want als er twee kwaden, een zedelijk kwaad en een natuurlijk, naast elkaar staan, is het zedelijke altijd het grootste.

In de derde plaats handelt Prof. Geesink over de bewering, dat men in een omstandigheid kan komen, waarbij men staat voor een botsing van plichten. B.v. het is mijn plicht, waarheid te spreken, maar het is ook mijn plicht een zieke, die aan mijn zorg is toevertrouwd, goed te verzorgen, hem niet te verschrikken, enz.

Als nu een zieke, zonder dat hij het weet, in groot levensgevaar is, wat moet ik dan doen; hem de waarheid zeggen op gevaar af van hem in vreeselijke zorg en angst te brengen en daardoor zijn toestand te verergeren, of hem een leugen zeggen en daardoor zijn toestand ten goede beïnvloeden?

Geesink zegt: ook in dit geval is het roeping waar te zijn: voorzichtig en met tact, maar ook hier, waarheid spreken. Zelfs is dat noodig voor den zieke, dat hij weet hoe het er bij staat, opdat hij zich op het einde voorbereide.

En dat geldt in alle gevallen, waarin een z.g.n. botsing van plichten optreedt. Nooit mag ik mij kwijten van een plicht dien ik alléén door een leugen te doen volbrengen kan. Of, beter gezegd, een plicht, dien ik alleen door een leugen volbrengen kan is geen plicht. In werkelijkheid bestaat er nooit een botsing van plichten.

Zoo redeneert Geesink. Dat is wel een beetje minder oppervlakkig, dan de schrijver het doet voorkomen.

Maar hij gaat verder. „Zien wij naar het kamp der ongeloovige denkers, wordt de zaak ook nog niet opgelost, daar Kant, de echte theoreticus, de leugen onvoorwaardelijk veroordeelt".

Antwoord. Het lijkt mij toe, dat deze broeder niet onbevangen is in zijn oordeel. Hij wil blijkbaar de noodleugen beslist goedgekeurd zien. En als nu iemand als Kant die noodleugen absoluut veroordeelt, dan zegt hij: „ja, daar komen wij ook al niet klaar".

Maar dat is niet de rechte weg. Wil men een be-

wering verwerpen, goed, maar dan moet men ook argumenten aanvoeren, en dat doet deze broeder niet.

Maar nu komt het: „Plato, de groote idealist, geeft een antwoord, dat meer bevredigt. Hij zegt ongeveer dit: „Het kan onder zekere omstandigheden voorkomen, dat een onwaarheid voor een oogenblik, zooals het gif in de hand van den geneesheer, het eenige middel is, om een zaak van groot gewicht, of waar veel van afhangt, tot een goed einde te brengen.”

Antwoord. Nu vraag ik mij toch af hoe een mensch, die wil leven bij de Schrift, zijn argumentatie voor de noodleugen kan ontleenen aan een heidensch wijsgeer, zonder een poging te doen om te laten zien dat deze gedachte ook Schriftuurlijk is.

Zouden wij menschen, klein van inzicht, recht hebben om de zonde opzettelijk een plaats in de wereld te geven, om daardoor de zieke wereld te genezen? Terwijl het aan onze beoordeeling zou liggen om uit te maken waar en wanneer dat zou noodig wezen.

Zou God de gifflesch van de zonde in onze onreine handen leggen om daarmee de wereld een injectie te geven als wij dat noodig achten? God, de Almachtige, de Alwijze, Hij kan alles dienstbaar maken aan de komst van Zijn koninkrijk, ook de zonde, maar zouden wij, slumperds, ons mogen vermeten de wet Gods te overtreden om Gods Koninkrijk te dienen?

Verder: „Immers, is ook het verzwijgen van de waarheid of een gedeelte van de waarheid niet een noodleugen?”

Antwoord. Natuurlijk niet; niet ieder heeft er recht op van mij, in een bepaald geval, de waarheid, geheel of gedeeltelijk te vernemen. Wanneer ik hem nu de waarheid geheel of gedeeltelijk verzwijg, dan heeft die persoon, wijs hij zelf kan weten, dat hij geen recht heeft om van mij te verwachten, dat ik hem de volle waarheid zal zeggen, óók geen recht om zich te verbeelden, dat ik hem alles zou gezegd hebben en zich dus een voorstelling van zaken te vormen. Doet hij dat toch en vergist hij zich, dan is die dwaling voor zijn en niet voor mijn rekening. Als ik maar zorg, dat ik niet verklaar: „en nu weet ge de waarheid, óf, nu weet ge alles”; dan zou het weer een leugen worden.

Zoo komen wij, en daarmee stap ik even over op een ander schrijven, op het terrein van „de krijgslist”.

In dit schrijven wordt de daad van Rachab evenals die van de vrouw te Bahurim verdedigd op grond van het feit, dat in het krijgsmanschap-leven andere wetten gelden, dan in het gewoon maatschappelijk leven. „Wat Rachab en die andere vrouw deden was het toepassen van een krijgslist. Zulk doen zou zelfs nu nog een Christelijke regering met een ridderorde beloonen.

Anders te doen zou zijn een verzoeken van God,

Die gewoon is in den middelijken weg uitkomst te geven en niet in den weg van het wonder”.

Antwoord. Wat is een krijgslist? Ik zie dat zoo. De vijand heeft er geen recht op, mijn bedoelingen te kennen of de ware situatie van mijn leger enz. te weten.

Daarom mag ik trachten, die zooveel mogelijk voor hem te verbergen. Zelfs mag ik iets doen, waardoor een indruk zou kunnen worden gewekt, die met de werkelijkheid niet in overeenstemming is.

Want de vijand weet, dat hij geen recht heeft op het kennen van de waarheid; hij weet dus ook, dat hij, uit wat hij mij ziet doen niet de conclusie mag trekken, die daar schijnbaar uit getrokken mag worden. Doet hij dat toch, dan doet hij iets, waarvan hij zelf weet, dat hij daartoe geen recht had; krijgt hij daardoor dan een onware voorstelling van zaken, dan is dat niet mijn schuld, maar de zijne.

Rachab mocht dus gerust die mannen verstoppelen onder het vlas.

Een generaal mag gerust manoeuvres uitvoeren, waardoor de ware sterkte van zijn leger verhuuld wordt; enz.

Maar stel nu, dat een vijandige generaal zijn tegenstander een brief zond met de vraag: „hoe sterk is uw leger?” Dan zou hij wel mogen zeggen: „dat zeg ik u niet, zie maar, dat ge het gewaar wordt”; maar hij zou niet een te klein getal mogen noemen. Want door dat te doen zou hij zich gedragen alsof de vijand recht had op het weten van de waarheid en de onware voorstelling, die daardoor gewekt werd zou voor zijn rekening komen. Als hij dat deed, dan loog hij.

Daarin schuilt bij Rachab de fout.

Het kan zijn (en zoo is het in den krijg) dat iemand geen recht heeft op het kennen van de waarheid. Maar dan mag ik ook niet doen alsof ik wel dat recht erken.

Dat geldt altijd; en het is niet juist, dat in den oorlog andere wetten zouden gelden, dan in het gewone leven. Wat in den oorlog geoorloofd is, is ook geoorloofd in overeenkomende omstandigheden in het gewone leven. Van God verzoeken is hier geen sprake. Leugen is niet een middel waardoor God wil helpen. God haat de leugen. Als er voor mij geen ander middel is om geholpen te worden dan de leugen, dan is er geen middel, dan moet ik mij eenvoudig in Gods Hand leggen.

En als dan de eerste schrijver zegt: „Hoe zou ik mij veilig kunnen verstoppen in geval van vervolging bij een Gereformeerden broeder, ik zou een minder nauwgezet man uitzoeken”, dan antwoord ik: is dat de taal der vroomheid? „Een minder nauwgezet man”; alsof een mensch ooit het recht zou hebben tegenover Gods wet minder nauwgezet te zijn. Wie zoo spreekt, toont, dat zijn eigen leven voor hem meer beteekent dan de heiligheid van Gods wet.

Natuurlijk mocht Obadja in Achabs dagen hon-

Hem, ons aannemen van Hem, te abstraheeren van het werken, het leven, het handelen, het met God in gemeenschapsverkeer zijn.

Dit brengt ons op een tweede gedachte. De „existentie”-filosofen en -theologen van den laatsten tijd verbinden voor een deel hun denken aan den reeds genoemden Søren Kierkegaard. Tegen Hegel placht deze vele bezwaren in te brengen.

Eén van zijn bezwaren kwam hierop neer, dat Hegel met zijn z.g. „objectiverende denken” de reflexie, het beschouwende, systematiserende denken interesse-loos gemaakt heeft.

Wat hij daarmee zeggen wil?

Het is niet moeilijk te vallen. Kierkegaard n.l. klaagt er over, dat Hegel „over” God weet te rede-neeren, alsof God zomaar een ding is, dat als object buiten het denkend subject kan staan. Een beeld, dat misschien sommigen wat vreemd aandoet, maar voor vele lezers duidelijk is, en rechtstreeks aan Kierkegaard zelf ontleend is, moge hier worden gebruikt. Kierkegaard brengt n.l. het element van den hartstocht, de „Leidenschaft” in het debat. Geloof is hartstocht, geloof is Leidenschaft. Maar het is geen objectieve reflexie. Komt in het levende verkeer van man en vrouw de sexuele drang tot zijn hoogtepunt, dan is daarbij in de beweging van bloed en ziel en geest, heel de persoon betrokken, in „Leidenschaft”, in hartstocht. In datzelfde oogenblik nu der liefde-spanning zal niemand een boek schrijven over de liefde, en haar verkeer. Wie in „Leidenschaft” is, schrijft op hetzelfde oogenblik geen boek er over. Wie er een boek over schrijft, is op dat oogenblik zonder de Leidenschaft, waarover hij schrijft. Voor een bliksemstraal schrikken is wat anders, dan een boek over den bliksem schrijven. In het éne geval is men zelf erbij „geïnteresseerd”, in het tweede niet. En zie — aldus klaagt Kierkegaard — nu heeft Hegel God behandeld als een object, waarover hij kan praten en denken en filosoferen, als stond het buiten hem. Neen, zegt nu Kierkegaard, God moet voor ons geen object zijn, dat wij met dezelfde „interesse-loosheid” kunnen beschrijven, als waarmede men een boek schrijft over het liefdesverkeer of over den bliksem. God als God kan men slechts ontmoeten in de „Leidenschaft”. Al het andere is maar objectiverend denken, systeem

derd profeten verbergen en verzorgen, maar als Achab hem gevraagd had, of hij dat deed, dan zou hij geen „neen” hebben mogen zeggen.

Maar ook had hij niet behoeven te zeggen: „waar hij ze verborgen hield”. Had Achab hem voor die laatste weigering willen doodden, dan had Obadja dat moeten dragen, maar liegen mocht hij niet.

Een krijgslist en een leugen zijn niet hetzelfde. En als dan eindelijk de opmerking gemaakt wordt: „Er is toch geen Gereformeerde, die b.v. oorlog zondig durft noemen, hoewel zij een gevolg van de zonde is”, dan is het ieder duidelijk, dat dit met de aanhangige kwestie niets te maken heeft.

Niet of iets gevolg van de zonde is, maar of iets in zichzelf een overtreding van Gods wet is, daarover gaat het hier.

Hiermee eindig ik. Gods wet is volmaakt. God eischt een volkomene gehoorzaamheid. Nooit heb ik het recht om, als ik dat nu eens noodig acht, Gods gebod opzij te zetten. Kom ik dan om, in den weg der gehoorzaamheid, dan kom ik om. Beter te sterven in Gods weg, dan het leven te behouden in eigen weg. Want het einde van Gods weg is altijd goed.

D. v. D.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

De beteekenissen der zedelijke en religieuze factoren voor de maatschappelijke en persoonlijke gezondheidszorg.

I.

Wie de levensomstandigheden van tegenwoordig vergelijkt met die van onze voorvaders, die kan niet ontkennen, dat ons leven heel wat meer bevleed is, dan dat in vroegere eeuwen het geval was. De zorg voor de handhaving van de gezondheid heeft een groote plaats in ons maatschappelijk leven gekregen. Aan allen kant ziet de moderne mensch zich beschermt tegen gevaren, die hem zouden kunnen bedreigen.

De wet op de besmettelijke ziekten zorgt er voor, dat de kansen, dat hijzelf door deze ziekten aangegrepen wordt, zoo gering mogelijk zijn.

Door de Vleeschkeuringswet en de Warenwet wordt er voor gewaakt, dat de gevaren, aan vervalsching, bederf en verontreiniging van zijn voedingsmiddelen verbonden, tot een minimum beperkt blijven.

Welke voordeelen hij geniet van de moderne drinkwatervoorziening en het moderne drinkwateronderzoek behoef nauwelijks betoogd.

(die „omnibus” voor Jan en alleman, waar de geloofs-ridder nooit mee wil, hij in zijn volstrekte isolement). Alle geredeneerd over God is slechts een doorgeven van hetgeen men heeft gehoord van anderen, het is een beschrijving van wat wij ons daarvan herinneren, of meenen te herinneren; maar het is geen levend verkeer in aktuele Leidenschaft. Met God konkreet verkeer, dat is geloof, geen reflexie, dat is in de crisis zijn voor God.

Dergelijke gedachten van Kierkegaard zijn in den laatsten tijd zeer druk besproken. Eén der weinigen, die de consequenties ervan, tot een volslagen nihilisme¹⁾ toe, heeft aangedurfd, is Eberhard Grisebach: zoodra een ding inhoud wordt van onze herinnering, spreken wij zi niet meer de waarheid, omdat het beeld van de herinnering tenslotte een ontwerp van onszelf is. In al dat denken en systematiseren handhaven we slechts onszelf.

Kierkegaard nu heeft met deze beschouwingen zeer diep ingegrepen op het denken van den laatsten tijd. Van hem stamt dan ook de bekende regel: dat de subjectiviteit de waarheid is. Men moet het woord „subjectiviteit” hier natuurlijk anders opvatten, dan wanneer wij in onze theologische en kerkelijke discussies iemand verwijten, dat hij subjectivistisch is. Want zóó is het hier niet bedoeld. Met den stelregel, dat de subjectiviteit de waarheid is, bedoelt Kierkegaard, dat iemand nimmer de waarheid zegt over God, wanneer hij God als een object beschouwt, op dezelfde manier ongeveer als een schrijver het doet, die een boek schrijft over het sexuele verkeer of over den bliksem. Want, zoo zegt Kierkegaard, alleen dáár is de werkelijke God in ons leven werkzaam geworden, waar wij in het „oogenblik” van ons volmaakt „geïnteresseerde”, hartstochtelijk bewogen leven in ons gansche subject met God te doen hebben. Zoodra God, of een Godsbegrip een stuk van herinnering wordt, van denken, van systematiseren, is het alles weer de objectiviteit, en reflexie. Het is dan ook zeer typeerend, dat Grisebach een ethiek geschreven heeft onder den titel „Gegenwart”: wij zouden ook kunnen zeggen: een boek over den onvoltooid tegenwoordigen tijd. Hij noemde dat boek een „critische ethiek”. Niet alleen voor het gebied der

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Iets over den „hartstocht”.

Men heeft ons reeds vaak gevraagd, hier iets te zeggen over de hedendaagsche aanwending van het begrip „hartstocht”. Een enkel kort — slechts aanduidend — woord volge hier erover.

Misschien kunnen we onze lezers het gemakkelijkst op weg helpen, als we herinneren aan de kwestie van „leer” en „leven”.

De fatale scheiding toch van „leer” en „leven”, een scheiding, die deze twee tot tegenstellingen van elkander heeft gemaakt, heeft reeds veel ellende over de kerk gebracht. Ze zondigt immers tegen den regel: hetgeen God samengevoegd heeft, dat scheidde de mensch niet.

Op dit punt nu heeft o.m. de hedendaagsche „existentie”-filosofie een — helaas niet altijd even duidelijk — woord gesproken. Zij zeide: onze kennis is pas dan geloofs-kennis, indien zij de ééne, levende, ondeelbare, „existentieele” levenswerking, die in den omgang, in de gemeenschap met God gegeven is, nimmer „uiteenlegt” in verscheidene van elkaar abstraheerbare functies? God zien is nooit het opstellen van abstracte leerbegrippen. Het is nimmer systematiseren op zoodanige wijze, dat de systematiek zich „interesse-loos” met den rug naar God zou keeren.

Hoe bang wij nu ook zijn voor de „existentie”-filosofie, die in den laatsten tijd op het erf van de theologie en van de filosofie tegenover het calvinistisch begrip van het „geloof” en van het „geloofsgehoor” zich heeft doen gelden, dit neemt toch niet weg, dat wij een open oog hebben voor het element van waarheid, dat erin schuilt. In de existentie-filosofie van den laatsten tijd toch is althans deze juiste gedachte naar voren getreden, dat men de ééne konkrete handeling van het „hooren” naar God niet uiteenleggen kan in verscheidene van elkaar los te maken of los te denken verrichtingen. Wij moeten de neiging weerstaan, om ons „zien” van God, ons hooren, naar

Wet en bouwen v. afmetingen ganen gro licht en lu tigheid, w maatschap belangen l. Het Sta heid stre het minst dat de op door het mestputter bodem nie al te zeer de groote En in z lijks met spectie bepaalde l derarbeid hen zijn, : houdingen drijf hun giënisch t pen, waar lijke ziekte verschillen len tegen maar enke de gevare nimum te En zijn van Ov schappelij woordig i in verschil van wat omtrent c lichaam d derd en : wel mode den zijnl woonten l steeds m groote bel gezondheid woon- en meer er o kelijk mo ming in d gericht. / de gevare en komt kenis der het misbu oogen af, gend bese cohol uitc aard niet theologie van mens herinneri tasie om trouwhaa Wij be tegen al Daaracht reeds he ring van van ons de geloof dachten is een a gepred beeld, da geven wa aan zonc Kierkega achten m noch va met hun Christus. resseerd” niet een denken l wereld g Al is c scheiden los te m inhoud • rekenen wij niet wij Chr ons ooga ons besa Christus reflexief de Schri alle beel pen heb Maar, ons ten theorie, welzgege flexie” e